

KRUIDENGENEESKUNDE

KRUIDENGENEESKUNDE

CLAIRE MOENS

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

*Ter nagedachtenis aan mijn dierbare vader,
mijn rots in de branding.*

INHOUD

Voorwoord.....	9
Inleiding.....	17
Kruidengeneeskunde (Fytotherapie).....	18
Aromatherapie.....	50
Homeopathie.....	70
Bachbloesemtherapie.....	76
Gemmotherapie.....	80
Ayurveda en co.....	84
Traditionele Chinese geneeskunde (Traditional Chinese Medicine) en kruidenpreparaten.....	98
De kruidengeneeskunde van inheemse Amerikanen.....	108
Antroposofische geneeskunde.....	116
Natuurgeneeskunde of naturopathie.....	120
Andere vormen van kruidengeneeskunde.....	124
Waarom keren sommigen zich af van de reguliere geneeskunde?.....	132
De kruidengeneeskunde-industrie.....	156
Wetgeving en overheid: Waar beschermt de overheid en waar schiet zij tekort?.....	168
Bronnen.....	185

VOORWOORD

Kruidengeneeskunde is de oudste medicinale therapie. Gedurende duizenden jaren waren planten de enige bron van geneesmiddelen voor de mens. Heilzame eigenschappen werden per toeval ontdekt en die kennis werd van generatie op generatie doorgegeven. Oude Grieken schreven de verzamelde informatie neer in boeken over medicinale planten, het zijn de oudste bewaarde geschriften over kruidengeneeskunde. De huidige farmacologie heeft overigens veel aan die kennis te danken. Zo werd de pijnstillende en koortswerende werking van extracten van wilgenbast en wilgenbladeren al beschreven door Hippocrates enkele eeuwen voor Christus. Mensen kauwden op de bladeren, op een stukje schors of dronken boomsap van een wilg tegen koorts en pijn. Tweeduizend jaar later, in de 19de eeuw, slaagden nieuwsgierige Franse en Duitse scheikundigen erin om uit het wilgenextract een actieve pijnstillende en koortswerende stof te isoleren. Deze substantie werd verder bewerkt, zodat het in een handig pilletje kon en je niet langer op bladeren of andere boomonderdelen hoefde te kauwen bij tandpijn of koorts. Het geneesmiddel kreeg de naam acetylsalicylzuur (daarin herken je *salix*, de wetenschappelijke naam voor wilg). De eerste pijnstiller werd gesynthetiseerd door het Duitse bedrijf Bayer, dat een van de scheikundigen in dienst had. Bayer bracht acetylsalicylzuur op de markt met de commerciële naam Aspirine®. De pijnstiller kende een wereldwijd succes en is nog steeds te vinden in iedere apotheek. Vandaag kauwt niemand nog op een stukje wilgenbast.

Een ander bekend voorbeeld van een succesvolle overlevering van kruidenkennis is vingerhoedskruid. De bladeren van deze giftige plant, die in veel siertuinen bloeit, werden van oudsher gebruikt bij hartkwalen en opgezwollen benen. Een nieuwsgierige Engelse arts experimenteerde met het kruidenmengsel en stelde vast dat vingerhoedskruid de pols vertraagt. Verder scheikundig onderzoek leidde weerom tot de extractie van een actieve substantie die vandaag nog steeds gebruikt wordt bij de behandeling van hartfalen: digoxine (afgeleid van *digitalis*, de Latijnse naam voor vingerhoedskruid). Digoxine versterkt de pompkracht van het hart, maar de moleculen heeft ook een nauw therapeutisch venster: er is slechts een klein verschil tussen een te lage dosis, een optimale dosis en een dodelijke dosis. Omdat de concentratie van digoxine wisselend en oncontroleerbaar is in traditionele kruidenmengsels, is menig hart definitief blijven stilstaan na inname ervan. Dankzij de scheikundige extractie kon de moderne wetenschap veilige vormen van digoxine ontwikkelen zonder risico op overdosering. Sinds begin deze eeuw hebben we hier zelfs geen vingerhoedskruid meer voor nodig als grondstof, maar kan de werkzame moleculen uit de plant volledig synthetisch worden nabouwd in een lab.

Er bestaan tientallen voorbeelden waarbij oeroude kruidenkennis geleid heeft tot werkzame geneesmiddelen die we vandaag nog steeds gebruiken. De ontwikkeling van de scheikunde en de farmacologie liet toe om geneeskrachtige planten te analyseren, de werkzame bestanddelen te isoleren, verder te testen en te zuiveren. Gaandeweg

werden geneeskrachtige kruidenpreparaten vervangen door gecontroleerde geneesmiddelen, waarvoor je geen kruiden meer moet verzamelen, drogen of fijnmalen, en die in handige pilletjes of capsuletjes verpakt worden die je bovendien jaren kan bewaren. Dat is niet alleen veiliger en gebruiksvriendelijker, maar door de controle op de dosis actieve stoffen zijn moderne geneesmiddelen ook efficiënter en worden vergiftigingen vermeden.

De medische wetenschap maakt dus dankbaar gebruik van overleveringen en traditionele kennis. Ze staat er niet diametraal tegenover. Integendeel. Ze doet nog steeds onderzoek naar natuurproducten, waaraan geneeskrachtige eigenschappen worden toegedicht. Niet alleen van planten en kruiden. Ook micro-organismen en dieren droegen en dragen hun steentje bij. Denk maar aan penicilline, een antibioticum afkomstig van een schimmel, insuline, een hormoon dat oorspronkelijk gewonnen werd uit de alvleesklier van varkens en koeien met koepokken, de basis van onze eerste vaccins (vaccin is trouwens afgeleid van *vacca*, wat koe betekent). Veel natuurlijke remedies vormen de basis van succesvolle geneesmiddelen, maar steeds na zuivering, onderzoek, correcte doseringen en verpakt in gebruiksvriendelijke dragers, zoals capsules of injecties, die leiden tot een efficiënte werking. De farmaceutische industrie maakte massaproductie mogelijk, zodat deze producten toegankelijk werden voor miljoenen patiënten wereldwijd.

Geneesmiddelen als aspirine en digoxine worden naast tientallen andere moderne producten door velen als

chemisch of synthetisch weggezet. Het is goed om te weten dat we deze middelen aan de kruidengeneeskunde te danken hebben, ook al zijn ze hun kruidenstatus al lang ontgroeid. Wist je dat ‘drug’, het Engelse woord voor medicijn, zijn oorsprong vindt in het Zweedse woord *druug* dat ‘gedroogde plant’ betekent?

De farmaceutische wetenschap was en is de logische *next step* in de ontwikkeling van veilige en doeltreffende geneesmiddelen. Helaas hebben veel moderne kruidkundigen, die in dit boek de revue passeren, het pad van de wetenschap verlaten. In plaats van gecontroleerde medicijnen, grijpen ze terug naar het drogen en vermalen van planten zonder enig zicht op concentraties van actieve substanties of aanwezigheid van onzuiverheden of giftige stoffen. Ze keren zich af van de scheikunde, die ze een negatief ‘synthetisch’ imago toedichten. Sommigen geloven dat de natuur het zo voorzien heeft dat hele planten of plantonderdelen een heilzame werking hebben bij menselijke kwalen. Ze hebben ongelijk. Sterkwerkende chemische stoffen in planten kunnen soms wel helpen bij ziekte van de mens, maar dat is louter toeval, want ze dienen een heel ander doel. Sommige substanties werken bijvoorbeeld als natuurlijk insecticide, om beestjes die zich op de plant begeven te vergiftigen. In voldoende hoge doses bestaat het risico dat ze dat ook bij de mens doen. Begin jaren negentig liep een tiental Belgische vrouwen ernstige, blijvende nierschade op, na het gebruiken van kruidenmengsels om te vermageren. Na internationaal alarm vond men 75 gevallen van zware nierschade door hetzelfde kruid, met name

de pijpbloem. Dertig personen lieten het leven en van de overlevers ontwikkelde 40 procent kanker. Ook over dergelijke mislukkingen lees je verhalen in dit boek.

Voor de Amerikaanse onderzoeksjournalist Dan Hurly was de pijpbloem-zaak de start van een doorgedreven onderzoek naar de risico’s en dodelijke slachtoffers van kruidengeneeskunde in de Verenigde Staten. Zijn boek *Natural Causes: Death, Lies, and Politics in America’s Vitamin and Herbal Supplement Industry* werd een bestseller en zorgde voor een schokgolf. De voorbeelden die Hurly verzamelde doen dan ook huiveren. Zo start zijn boek met een dame die met een letsel aan haar neus een kruidendokter raadpleegde en hiervoor twee natuurlijke kruidenremedies kreeg. Haar neus rotte letterlijk weg. Zes plastisch-chirurgische operaties konden haar verminkte gelaat niet herstellen...

Wat Dan Hurly aanklaagt in zijn boek, loopt ook als een rode draad door het boek van Claire Moens: veel zogenaamde natuurlijke remedies werden nooit getest op veiligheid of op doeltreffendheid en werden bedacht door individuen zonder enige medische scholing of kennis, van wie er verschillende veroordelingen opliepen door crimineel gedrag. Toch hebben ze volgers die hun mengsels blijven aanprijzen aan nietsvermoedende consumenten die liever een ‘natuurlijk geneesmiddel’ innemen. Veel mensen zijn ervan overtuigd dat kruidengeneesmiddelen inherent veilig zijn, omdat ze uit de natuur komen. Niets is minder waar.

In dit boek maak je kennis met een hele rits uiteenlopende kruidentheorieën die geen steek houden, maar vandaag nog steeds aanhangers hebben die er geld aan verdienen of geld aan uitgeven en in het slechtste geval de gezondheid ernstige schade berokkenen, moedwillig of zonder enig inzicht.

Kruidengeneeskunde of fytotherapie heeft zijn verdiensten, op voorwaarde dat potentieel werkzame bestanddelen uitgebreid kunnen worden getest in studies die worden nagekeken door onafhankelijke, kritische wetenschappers en niet enkel door de individuen of firma's die deze mengsels zelf verkopen. Dat gebeurt nu veel te weinig. Kruidengeneeskunde valt niet onder de strenge wetgeving van geneesmiddelen.

Tot slot nog dit: kruidengeneesmiddelen worden vaak verward met homeopathische producten, die door hun extreme verdunningen geen enkel actief bestanddeel bevatten en daarom geen schade kunnen berokkenen. (Tenzij je een gangbare behandeling door een homeopathische vervangt en op die manier dus geen behandeling krijgt.) Deze verwarring wordt veelal in stand gehouden door aanhangers van de kruidenindustrie die de gevaren op die manier onder de mat veegt.

We geloven dat dit waardevolle boekje van Claire Moens, die poogde om een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van kruidengeneeskunde vandaag, de ogen opent over de ware aard van deze traditionele therapie.

Marleen Finoulst
Ondervoorzitter SKEPP

INLEIDING

Dit boek gaat over alternatieve behandelwijzen, waarbij we een kritische blik werpen op de werking van kruidengeneeskunde. Dit brede veld strekt zich uit van de populaire aromatherapie tot de diepgewortelde tradities van Ayurveda, de vermeende krachten van Bachbloesemtherapie en de populaire praktijken van de traditionele Chinese geneeskunde: alles komt aan bod.

Ook enkele markante promotoren van deze methodes, hun invloed, en hun vaak twijfelachtige werkwijzen, die tot op heden voelbaar zijn, worden uitvoerig besproken.

We staan stil bij de redenen waarom sommige mensen de voorkeur geven aan alternatieve therapieën in plaats van conventionele geneeskunde en bekijken de rol van influencers en celebrity's in de popularisering van deze behandelwijzen.

We gaan in op de grens tussen legitieme praktijken en misleidende kwakzalverij. Wat is de rol van de overheid en wetgeving hierin? We belichten de twijfelachtige houding van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en de invloed van de talrijke lobbygroepen die de belangen van de alternatieve geneeskunde behartigen.

KRUIDENGENEESKUNDE (FYTOTHERAPIE)

Kruidengeneeskunde, ook bekend als fytotherapie, is een alternatieve geneeswijze die in vele culturen terug te vinden is. ‘Alternatief’ betekent in dit geval dat de methoden onvoldoende experimenteel onderzocht zijn en de effectiviteit nog niet wetenschappelijk is aangetoond. Kruidengeneeskunde maakt deel uit van onder andere de traditionele Chinese geneeskunde en Ayurveda, een Indiase alternatieve geneeswijze en filosofie. Ook aromatherapie, Bachbloesems en gemmotherapie vallen onder deze brede categorie.

Ooit vertrouwden onze voorouders uitsluitend op kruidengeneeskunde, waarbij ze planten en kruiden gebruikten op basis van traditie en ervaring. Hoewel deze benaderingen soms wellicht effectief waren, ontbrak het vaak aan betrouwbaar wetenschappelijk bewijs en konden ze zelfs gevaarlijk zijn.

Dit overzicht overloopt de overgang van deze vroegere, vaak onbewezen en risicovolle alternatieve geneeswijzen naar de moderne reguliere of – beter gezegd – wetenschappelijke geneeskunde. Het benadrukt het belang van deze evolutie, die gebaseerd is op systematisch onderzoek, klinische studies en empirisch bewijs, waardoor de geneeskunde betrouwbaarder en veiliger is geworden.

Deze overgang laat zien hoe essentieel het is om gezondheidszorg te baseren op wetenschappelijke inzichten en hoe de vooruitgang in medische kennis ons helpt om effectievere en veiligere behandelingen te ontwikkelen.

GESCHIEDENIS

De geschiedenis van kruidengeneeskunde gaat duizenden jaren terug en wordt naar alle waarschijnlijkheid beschouwd als de oudste vorm van geneeskunde. Er zijn aanwijzingen dat zelfs de neanderthalers medicinale kruiden gebruikten, zoals kamille (*Matricaria chamomilla*) en duizendblad (*Achillea millefolium*). Wetenschappers kwamen tot deze conclusie na analyse van de tandplak van de overblijfselen van vijf neanderthalers afkomstig van de archeologische vindplaats El Sidron in Spanje.

Men vermoedt dat deze planten als geneesmiddel werden gebruikt om twee redenen: ten eerste vanwege hun bittere smaak, die vaak geassocieerd wordt met geneeskrachtige eigenschappen, en ten tweede vanwege het feit dat ze weinig voedingswaarde hebben, wat suggereert dat hun belangrijkste functie niet als voedselbron was, maar als medicinale behandeling.

Het observeren van gedrag van dieren was belangrijk in de verdere ontwikkeling van de kennis van geneeskrachtige kruiden. Dieren eten instinctief bepaalde planten en kruiden met geneeskrachtige eigenschappen, vermoedelijk om parasieten af te weren of pijn te verlichten. Chimpansees en gorilla's zijn bijvoorbeeld vaak waargenomen terwijl ze planten eten die mogelijk antiparasitaire eigenschappen hebben. Honden en katten eten gras om therapeutisch braken te bevorderen en

zo maagproblemen te verlichten. Runderen knabbelen regelmatig aan de schors van wilgen vanwege de pijnstillende werking. Salicylzuur, afkomstig uit wilgenschors, heeft een pijnstillende werking en vormde de basis voor onder andere het geneesmiddel aspirine. Deze observatie, bekend als zoöfarmacognosie, onderzoekt hoe dieren geneeskrachtige planten en andere natuurlijke stoffen gebruiken om zichzelf te behandelen.

Een opmerkelijk voorbeeld van deze observatie vond plaats in 2022. De Sumatraanse orang-oetan Rakus behandelde een open wond op zijn gezicht met bladeren van de medicinale plant akar kuning (*Fibraurea chloroleuca Miers*). Hij bracht de plantensappen rechtstreeks op de wond aan als een natuurlijk verband. De plant staat bekend om zijn ontstekingsremmende en ontsmettende werking. Foto's toonden aan dat de wond van Rakus binnen een maand volledig genezen was zonder complicaties. Men vermoedt dat zelfmedicatie diepe evolutionaire wortels heeft. Het is belangrijk op te merken dat dieren geen magisch of symbolisch denken bezitten zoals mensen dat soms doen. Ze geven planten dus geen extra betekenis. Dieren ontdekken instinctief dat planten hun pijn of ongemak kunnen verlichten. Het is natuurlijk niet duidelijk hoe snel de wond zou zijn genezen zonder het gebruik van de bladeren.

Dit soort verhalen illustreert hoe kruidengeneeskunde door de eeuwen heen een belangrijke rol heeft gespeeld in de gezondheidszorg. De link tussen mens en natuur, evenals de kennis die door observatie en ervaring is

vergaard, blijft een fascinerend en waardevol aspect van de menselijke geschiedenis.

Bij de mens is het gebruik van planten en kruiden voor genezing terug te vinden in de oudste beschavingen, zoals de Egyptische, Griekse, Romeinse, Chinese en Indische. Deze kennis wordt tot op vandaag gebruikt in onder andere de traditionele Chinese geneeskunde en de Ayurveda. In het begin werd de kennis mondeling overgedragen en later vastgelegd in geschriften. De tot nu toe oudste geschreven teksten over kruidengeneeskunde zijn terug te vinden op Soemerische kleitabletten met spijkerschrift en zijn bijna 5000 jaar oud. Op een Egyptisch papyrusdocument van 1550 voor Christus zijn ongeveer tachtig geneeskrachtige planten met hun toepassing en dosering beschreven. Ook in de Bijbel is er sprake van helende planten, zoals in het boek Ezechiël, hoofdstuk 47, vers 12:

‘Langs de rivier zullen allerlei vruchtbomen groeien, waarvan de bladeren nooit zullen verwelken en de vruchten nooit zullen opraken; maandelijks zullen ze nieuwe vruchten dragen. Het water stroomt immers uit het heiligdom. De vruchten zullen als voedsel dienen en de bladeren als medicijn.’

De Griekse arts en plantkundige Hippocrates van Kos (460-377 v.Chr.), de vader van de geneeskunde, nam afstand van de magische benadering van helende planten. Hij vertrouwde liever op waarneembare feiten dan op magie. Hippocrates vond dat men van een

wetenschappelijke benadering moest uitgaan om vast te stellen of een geneeswijze werkzaam is of niet. Zijn aanpak was een van de eerste belangrijke stappen in de ontwikkeling van de moderne geneeskunde.

De Griekse filosoof Theophrastus van Eresus (371-286 v.Chr.), leerling en opvolger van Aristoteles, die ook wel de vader van de botanie wordt genoemd, schreef het boek *Historia Plantarum*, het eerste wetenschappelijke werk over planten. Hij beschrijft een zeventiendertigtal planten, waarvan men ongeveer de helft kon determineren. De beschrijving van de andere planten is te vaag voor een moderne identificatie. Theophrastus verdeelde het plantenrijk in drie groepen: bomen, struiken en kruiden. Zijn boek bleef tot in de renaissance een belangrijk naslagwerk.

De Griekse arts, farmacoloog en botanicus Pedanius Dioscorides (ca. 40-90 n.Chr.) werkte als arts voor het Romeinse leger ten tijde van keizer Nero. Zijn boek *Materia Medica* werd hét naslagwerk voor farmaceutische middelen tot ongeveer het jaar 1500-1600. Hij beschreef daarin de eigenschappen en toepassingen van vele medicinale planten.

In de tiende eeuw begon de Arabische geneeskunde steeds meer invloed te krijgen, met de islamitische universiteiten in Spanje die voortbouwden op de kennis van de oudheid. De Perzische arts Avicenna (980-1037), ook bekend als Ibn Sina, was een vooraanstaand medicus, wetenschapper en filosoof. Hij schreef het boek *De Canon van de Geneeskunde*, dat wordt beschouwd als een

van de belangrijkste naslagwerken in de geschiedenis van de geneeskunde. Naast dit monumentale werk schreef Avicenna nog honderden boeken over diverse onderwerpen.

In de middeleeuwen speelde de Duitse Benedictijnse abdis Hildegard von Bingen (1098-1179) een prominente rol in de kruidengeneeskunde. Ze schreef meerdere boeken over de eigenschappen en geneeskrachtige werking van kruiden, waarvan *Physica of Liber Simplicis Medicinæ* het bekendste is. Hildegard putte veel van haar kennis uit de volksgeneeskunde, en in sommige streken van Duitsland zijn haar boeken nog steeds populair. Hildegard was een veelzijdige geleerde die zich niet alleen met kruidengeneeskunde bezighield, maar ook met natuurwetenschappen, theologie en mystiek. Daarnaast componeerde ze muziek en werd ze in 2012 heilig verklaard door paus Benedictus XVI.

Hildegard von Bingen is nog altijd bijzonder populair in new age-kringen. Ze wordt bewonderd vanwege haar vermeende mystieke en visionaire geschriften, haar zogenaamde kennis van holistische geneeskunde en kruidenkunde, en haar meditatieve muziek. Haar opvattingen over de heiligheid van de natuur en eco-spiritualiteit komen overeen met veel new age-waarden. Verder wordt ze gewaardeerd als een pionier van vrouwelijke spiritualiteit.

De Vlaming Jacob van Maerlant (ca. 1230-1300) schreef in 1270 het boek *Der Naturen Bloeme*, een bewerking van *De Natura Rerum* van Thomas van Cantimpré

(1201-1272). Dit was het eerste natuurwetenschappelijke boek in het Middelnederlands.

Tijdens de middeleeuwen gaf men aan fytotherapie vooral een magische verklaring. Planten werden magische krachten toegeschreven en vaak gecombineerd met humoraalpathologie, een oude medische theorie die teruggaat op Hippocrates. Deze theorie stelt dat gezondheid en ziekte worden bepaald door de balans van lichaamsvloeistoffen, of 'humoren'. Volgens deze leer zijn er vier humoren: bloed, gele gal, zwarte gal en slijm. Deze sappen komen overeen met het hart, de lever, de milt en de hersenen, die op hun beurt verbonden zijn met de vier elementen: vuur, water, aarde en lucht. Bij een gezond persoon zijn deze humoren in evenwicht. Maar een verstoring van dit evenwicht leidt tot ziekte. Voor elke van deze humoren werden specifieke kruiden voorgeschreven die een versterkende werking zouden hebben. Deze leer bleef gangbaar tot het midden van de negentiende eeuw, hoewel bepaalde aspecten nog steeds voortleven in de volksgeneeskunde.

In de Nederlandse taal zijn er nog steeds uitdrukkingen die verwijzen naar de vier levenssappen, zoals bijvoorbeeld 'zwartgallig', 'choleriek', 'flegmatisch' en 'sanguinisch'. Hoewel de meeste mensen tegenwoordig niet meer de link leggen naar de humoren, getuigen deze termen van het blijvende culturele en historische erfgoed van de humoraalpathologie.

De Engelsman Nicholas Culpeper (1616-1654) was een botanicus en astroloog die het populaire boek *Culpeper's Complete Herbal* schreef, een naslagwerk dat destijds zeer gewaardeerd en veelvuldig gebruikt werd.

Door de geschiedenis heen speelde kruidengeneeskunde een belangrijke rol in de gezondheidszorg, vooral in gemeenschappen waar toegang tot moderne geneeskunde beperkt was. Het feit dat er vaak geen andere alternatieven waren, droeg bij aan de prominente rol van kruidengeneeskunde.

In de 19de en 20ste eeuw begon de interesse in kruidengeneeskunde weer te groeien, grotendeels als reactie op de vele bijwerkingen van synthetische medicijnen. Deze hernieuwde interesse moet echter met de nodige scepsis worden benaderd, omdat niet alle kruidengeneesmiddelen wetenschappelijk onderbouwd zijn.

Tegenwoordig blijft het een belangrijk onderdeel van de zogenaamde alternatieve en complementaire geneeskunde. Desalniettemin is het van cruciaal belang om kritisch te blijven en te zorgen dat dergelijke behandelingen grondig wetenschappelijk onderzocht worden vooraleer ze als effectief en veilig worden beschouwd.

BENADERING EN FILOSOFIE

Fytotherapie kent twee zeer uiteenlopende benaderingswijzen: de moderne wetenschappelijke en de magische benadering.

Bij de wetenschappelijke aanpak gebruiken onderzoekers de meest geavanceerde wetenschappelijke methoden en onderzoekstechnieken om planten te bestuderen. Ze onderzoeken de farmacologische kenmerken en bioactieve substanties van planten, en voeren uitgebreide klinische studies uit om de werkzaamheid te verifiëren. Dit proces is kostbaar en tijdrovend, en neemt vaak jaren in beslag vooraleer een geneesmiddel op de markt komt, en de meeste projecten leiden niet tot een concrete klinische toepassing.

Deze wetenschappelijke aanpak staat in schril contrast met de magische benadering. In het magische denken gelooft men dat planten bovennatuurlijke krachten bezitten. De betekenis hiervan varieert per cultuur en regio. Kruiden worden door sjamanen, heksen, sommige yogi's en andere alternatieve beoefenaars niet alleen gebruikt voor genezing, maar ook voor religieuze en spirituele doeleinden. Men gelooft dat ze kunnen reinigen, beschermen en zelfs welvaart en liefde kunnen brengen.